

УДК 332.01

А. С. Полторак,
старший викладач кафедри економіки і підприємництва,
ПВНЗ "Європейський університет", м. Миколаїв

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ СІЛЬСЬКОГО, ЛІСОВОГО ТА РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

A. Poltorak,
Lecturer of the department of Economy and Business,
European University, Nikolaev

EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS OF CURRENT ASSETS AT THE ENTERPRISES OF
AGRICULTURE, FORESTRY AND FISHERIES OF UKRAINE

Проаналізовано ефективність використання оборотних активів на підприємствах АПК України, уточнено методіку розрахунку окремих показників ефективності використання оборотних активів з урахуванням їх складу згідно Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" від 07.02.2013 р. № 73.

Analyzed the effectiveness of the use of current assets at the enterprises of the agroindustrial complex of Ukraine, refined methodology of calculation of some indicators of the effectiveness of the use of current assets based on their composition according to National regulations (standards) of accounting 1 "General requirements for financial reporting" from 07.02.2013, № 73.

Ключові слова: оборотні активи, запаси, дебіторська заборгованість, грошові кошти, оборотний капітал, оборотні кошти, агропромисловий комплекс.

Key words: current assets, inventories, receivables, cash, working capital, agroindustrial complex.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На фінансовий стан суб'єкта господарювання та його стабільність на фінансовому ринку суттєво впливає наявність оборотних активів, ефективність їх використання, динаміка змін в їх обсязі та структурі, а також показники швидкості обороту цих активів. Таким чином, для оцінки ефективності використання оборотних активів на підприємствах АПК України необхідно проаналізувати показники платоспроможності, тобто можливості своєчасного погашення боргових зобов'язань [1, с. 106]; ліквідності, а саме можливості переводу конкретного активу у готівкові кошти без суттєвої втрати вартості; можливості мобілізації фінансових ресурсів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми оцінки ефективності використання оборотних активів досліджують такі сучасні

вітчизняні і зарубіжні науковці, як М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбаток, М.І. Ковальчук, О. Кононенко, О. Маханько, Г.В. Савицкая, В.О. Подольська та інші.

Однак, через зміни у законодавстві України питання методики розрахунку окремих коефіцієнтів ефективності використання оборотних активів на підприємствах АПК потребує подальшого опрацювання.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Завдання дослідження полягає в оцінці ефективності використання оборотних активів у цілому по галузі АПК України за період 2006—2011 рр. та уточненні методики розрахунку окремих показників ефективності використання оборотних активів з урахуванням їх складу згідно Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" від 07.02.2013 р. № 73, що стане науковою новизною даної статті.

Таблиця 1. Уточнена методика розрахунку окремих показників ефективності використання оборотних активів на підприємствах України з урахуванням їх складу згідно Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" від 07.02.2013 р. № 73

Показник	Алгоритм розрахунку показника
Аналіз ділової активності	
Коефіцієнт оборотності оборотних активів (Число оборотів, віддача оборотних активів), раз	Ряд. 2000 гр. 3 Ф. № 2 / (Ряд. 1195 гр. 3 Ф. № 1 + Ряд. 1195 гр. 4 Ф. № 1) / 2
Коефіцієнт оборотності грошових коштів та їх еквівалентів, раз	Ряд. 2000 гр. 3 Ф. № 2 / ((Ряд. (1160+1165) гр. 3 Ф. № 1 + Ряд. (1160+1165) гр. 4 Ф. № 1) / 2)
Коефіцієнт оборотності коштів у розрахунках, раз	Ряд. 2000 гр. 3 Ф. № 2 / ((Ряд. (1125+1130+1135+1155+1170+1190) гр. 3 Ф. № 1 + Ряд. (1125+1130+1135+1155+1170+1190) гр. 4 Ф. № 1) / 2)
Коефіцієнт оборотності запасів ТМЦ, раз	Ряд. 2000 гр. 3 Ф. № 2 / ((Ряд. (1100+1110) гр. 3 Ф. № 1 + Ряд. (1100+1110) гр. 4 Ф. № 1) / 2)
Коефіцієнт оборотності чистих оборотних активів	Ряд. 2000 гр. 3 Ф. № 2 / ((Ряд. (1195-1695) гр. 3 Ф. № 1 + Ряд. (1195-1695) гр. 4 Ф. № 1) / 2)
Тривалість оборотності оборотних активів (структурних елементів), дні	Кількість днів у періоді / Коефіцієнт оборотності оборотних активів (Число оборотів, віддача оборотних активів), раз
Тривалість оборотності грошових коштів та їх еквівалентів, дні	Кількість днів у періоді / Коефіцієнт оборотності грошових коштів та їх еквівалентів
Тривалість оборотності коштів у розрахунках, дні	Кількість днів у періоді / Коефіцієнт оборотності коштів у розрахунках
Тривалість оборотності запасів ТМЦ, дні	Кількість днів у періоді / Коефіцієнт оборотності запасів ТМЦ
Тривалість оборотності чистих оборотних активів (період обороту чистого робочого капіталу), дні	Кількість днів у періоді / Коефіцієнт оборотності чистих оборотних активів
Тривалість операційного циклу, дні	Тривалість оборотності (запасів ТМЦ + дебіторської заборгованості)
Тривалість оборотності оборотного капіталу, дні	Тривалість оборотності (запасів ТМЦ + дебіторської заборгованості – кредиторської заборгованості)
Вивільнення (залучення) оборотних активів внаслідок зміни їх оборотності, млн грн.	Зміна тривалості оборотності оборотних активів (швидкість обертання)* Одноденна виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)
Коефіцієнт ефективності оборотних активів, %	Ряд. 2290/2295 гр. 3 Ф. № 2 * 100 / (Ряд. 1195 гр. 3 Ф. № 1 + Ряд. 1195 гр. 4 Ф. № 1) / 2)
Коефіцієнт завантаження оборотних активів в обороті	((Ряд. 1195 гр. 3 Ф. № 1 + Ряд. 1195 гр. 4 Ф. № 1) / 2) / Ряд. 2000 гр. 3 Ф. № 2
Матеріаломісткість продукції	Ряд. 2500 гр. 3 Ф. № 2 / Ряд. 2000 гр. 3 Ф. № 2
Матеріаловіддача	Ряд. 2000 гр. 3 Ф. № 2 / Ряд. 2500 гр. 3 Ф. № 2
Комплексний показник ефективності використання оборотних активів	$\sqrt{\frac{K_{обор. OA} * Заг. рента. OA}{100}}$
Аналіз фінансової стабільності (стійкості, платоспроможності)	
Чисті оборотні активи	Ряд. 1195 гр. 4 Ф. № 1 – Ряд. 1695 гр. 4 Ф. № 1
Коефіцієнт забезпечення чистими оборотними активами	(Ряд. 1195 гр. 4 Ф. № 1 – Ряд. 1695 гр. 4 Ф. № 1) / Ряд. 1195 гр. 4 Ф. № 1
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	(Ряд. 1195 гр. 4 Ф. № 1 – Ряд. 1695 гр. 4 Ф. № 1) / Ряд. 1495 гр. 4 Ф. № 1
Маневреність власних оборотних грошових коштів	(Ряд. 1160 гр. 4 Ф. № 1 + Ряд. 1165 гр. 4 Ф. № 1) / (Ряд. 1195 гр. 4 Ф. № 1 – Ряд. 1695 гр. 4 Ф. № 1)
Коефіцієнт реальної вартості оборотних активів у майні	Ряд. 1195 гр. 4 Ф. № 1 / Ряд. 1300 гр. 4 Ф. № 1
Аналіз ліквідності	
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	(Ряд. 1160 гр. 4 Ф. № 1 + Ряд. 1165 гр. 4 Ф. № 1) / Ряд. 1695 гр. 4 Ф. № 1
Коефіцієнт швидкої ліквідності	(Ряд. 1160+1165+1125+1130+1135+1155 гр. 4 Ф. № 1) / Ряд. 1695 гр. 4 Ф. № 1
Коефіцієнт покриття (коефіцієнт загальної або поточної ліквідності)	(Ряд. 1195 гр. 4 Ф. № 1 – Ряд. 1170 гр. 4 Ф. № 1) / Ряд. 1695 гр. 4 Ф. № 1
Коефіцієнт співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості	(Ряд. 1610+1615+1620+1625+1630) гр. 4 Ф. № 1 / Ряд. (1125+1130+1135+1155) гр. 4 Ф. № 1
Аналіз рентабельності	
Рентабельність сукупного капіталу	Ряд. 2290/2295 гр. 3 Ф. № 2 / Ряд. 1300 гр. 4 Ф. № 1
Рентабельність власного капіталу	Ряд. 2350/2355 гр. 3 Ф. № 2 / Ряд. 1495 гр. 4 Ф. № 1
Валова рентабельність реалізованої продукції	Ряд. 2090/2095 гр. 3 Ф. № 2 / Ряд. 2000 гр. 3 Ф. № 2
Операційна рентабельність реалізованої продукції	Ряд. 2190/2195 гр. 3 Ф. № 2 / Ряд. 2000 гр. 3 Ф. № 2
Чиста рентабельність реалізованої продукції	Ряд. 2350/2355 гр. 3 Ф. № 2 / Ряд. 2000 гр. 3 Ф. № 2
Валова рентабельність виробництва	Ряд. 2090/2095 гр. 3 Ф. № 2 / Ряд. 2050 гр. 3 Ф. № 2
Чиста рентабельність виробництва	Ряд. 2350/2355 гр. 3 Ф. № 2 / Ряд. 2050 гр. 3 Ф. № 2
Рентабельність оборотних активів у виробничій діяльності (BP _{об})	Ряд. 2190/2195 гр. 3 Ф. № 2 * 100 / (Ряд. 1195 гр. 3 Ф. № 1 + Ряд. 1195 гр. 4 Ф. № 1) / 2)
Загальна рентабельність оборотних активів (коефіцієнт ефективності) (ЗР _{об})	Ряд. 2290/2295 гр. 3 Ф. № 2 * 100 / (Ряд. 1195 гр. 3 Ф. № 1 + Ряд. 1195 гр. 4 Ф. № 1) / 2)
Економічна рентабельність оборотних активів (EP _{об})	Ряд. 2350/2355 гр. 3 Ф. № 2 * 100 / (Ряд. 1195 гр. 3 Ф. № 1 + Ряд. 1195 гр. 4 Ф. № 1) / 2)
Інтегральний показник рентабельності оборотних активів	$\sqrt[3]{BP_{об} * ЗР_{об} * EP_{об}}$

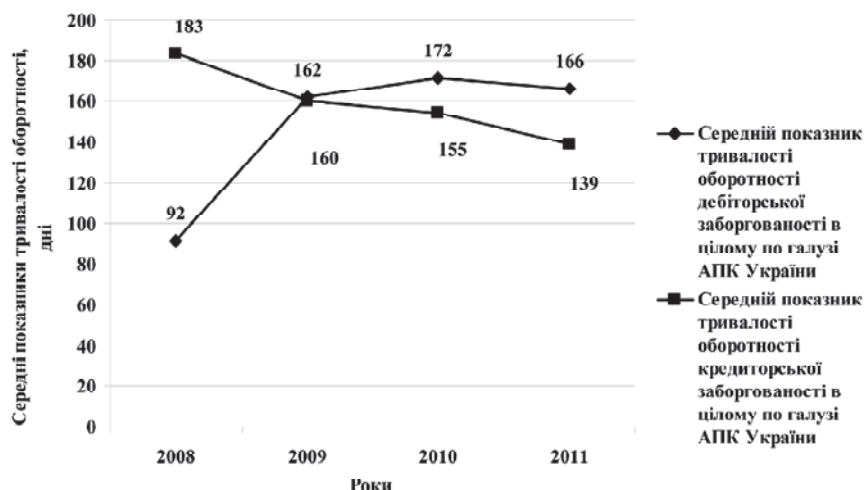

Рис. 1. Середні показники тривалості оборотності дебіторської та кредиторської заборгованостей в цілому по галузі АПК України

Таблиця 2. Розрахунок комплексного показника ефективності використання оборотних активів на підприємствах АПК України за період 2008—2011 рр.

Період	Середній показник віддачі оборотних активів	Середній показник коефіцієнту рентабельності оборотних активів	Середній показник комплексного показника ефективності використання оборотних активів
Показники			
2008	1,08	10,17	0,33
2009	1,05	9,83	0,32
2010	1,07	18,86	0,45
2011	1,07	21,26	0,48
Відхилення показників			
2009/2008	-0,03	-0,34	-0,01
2010/2009	0,01	9,03	0,13
2011/2010	0,00	2,40	0,03

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Використовуючи методики коефіцієнтного аналізу, запропоновані сучасними економістами [1, 3, 5, 6], та структуру фінансової звітності підприємств України, рекомендовану Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку № 1 [4], аналіз ефективності використання оборотних активів на підприємствах АПК України було проведено за допомогою коефіцієнтів, уточнену методику розрахунку яких викладено у таблиці 1.

Проаналізувавши значення коефіцієнтів, розрахованих із використанням даних Державної служби статистики України [7], зроблено наступні висновки.

У процесі аналізу ділової активності підприємств АПК України одним з важливих показників, що характеризує швидкість обороту активів, є коефіцієнт оборотності оборотних активів (число оборотів, віддача оборотних активів). Враховуючи особливості оборотності оборотних активів

на підприємствах АПК України, пов'язані із суттєвим розривом між моментом інвестування активів та отриманням доходів від реалізації продукції та існуванням проблеми гострої нестачі грошових коштів у період основних робіт, у процесі яких суб'єкти господарювання повинні закуповувати паливо і матеріали, оплачувати послуги і працю робітників, рівень оборотності оборотних активів встановлений на доволі невисокому рівні, який, однак, має тенденцію до збільшення (у 2006 р. у цілому по галузі середнє число оборотів оборотних активів складало 1,09 разів на рік, тоді як у 2011 р. — 1,26 разів).

Тривалість оборотності оборотних активів або їх швидкість обертання — це відношення кількості днів у досліджуваному періоді до віддачі оборотних активів. За період 2008—2011 рр. у середньому по галузі тривалість оборотності оборотних активів стабільна (встановлена на рівні 333—342 дні).

Середні показники тривалості оборотності грошових коштів та їх еквівалентів або їх швидкість обертання в цілому по галузі встановлено на рівні 17—26 днів, що набагато менше за середні показники тривалості оборотності всіх оборотних активів. Вважаємо, що це частково свідчить про нестачу грошових коштів на підприємствах АПК України, особливо у період сезонних продажів та затримки платежів. Грошові кошти практично ніколи не залишаються вільними, їх постійно вкладають у господарську діяльність, ще більше збільшуючи тривалість їх оборотності. Аналізуючи тривалість оборотності коштів у розрахунках на підприємствах агропромислового комплексу, вважаємо необхідним провести аналіз паралельно з аналізом кредиторської заборгованості (рис. 1).

У середньому по галузі дебіторська заборгованість погашається за 148 днів, а кредиторська — за 159.

У середньому по галузі середня швидкість оборотності кредиторської заборгованості у 2011 р. вище приблизно на 27 днів. Таким чином, це може свідчити про те, що протягом певного періоду борги дебіторів переводяться у грошові кошти через більш значні часові інтервали, ніж ті, коли підприємству вони необхідні для погашен-

Таблиця 3. Розрахунок впливу факторів, що пов'язані з ефективністю використання оборотних активів, на фінансові показники господарської діяльності підприємств агропромислового комплексу України (порівняно з 2008 р.)

Показник	Значення показника			Відхилення		
	2008	2011	Скоригований показник	Усього	у т.ч. за рахунок зміни	
					середньої вартості оборотних активів	ефективності використання оборотних активів
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, млн грн.	6041,8	25565,9	12229,6	19524,1	6187,8	13336,3
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), млн грн.	64170,5	128851,8	129891,5	64681,3	65721,0	- 1039,7
Середні залишки оборотних активів, млн грн.	59401,3	120237,9	120237,9	60836,6	-	-
Віддача оборотних активів	1,080	1,072	1,080	- 0,009	-	-
Коефіцієнт ефективності оборотних активів, %	10,171	21,263	10,171	11,092	-	-
Комплексний показник ефективності використання оборотних активів	0,331	0,477	-	0,146	-	-

на заборгованості перед кредиторами, тобто можуть виникати нестачі грошових коштів в обороті та необхідність залучення додаткових джерел фінансування.

Протягом 2008—2009 рр. обсяг кредиторської заборгованості на підприємствах АПК України був вище ніж обсяг дебіторської заборгованості, що, на нашу думку, може бути пов'язано із фінансово-економічною кризою в Україні та існуванням певних труднощів при реалізації виробленої продукції.

Вивільнення оборотних активів може відбуватися внаслідок поліпшення їх використання, а саме внаслідок збільшення швидкості їх використання. У ситуації збільшення тривалості оборотності оборотних активів відбувається залучення оборотних активів, що є негативною тенденцією.

У середньому по галузі у 2009 р. порівняно з 2008 р. відбулося залучення оборотних активів внаслідок зменшення швидкості обертання оборотних активів на суму 1794,1 млн грн., а за період 2010—2011 рр. вивільнились оборотні активи на загальну суму 1793,6 млн грн. Таким чином, за період 2009—2011 рр. в середньому на підприємствах АПК України зменшення потреби в оборотних коштах внаслідок поліпшення їх використання в абсолютних показниках не відбулось, але за цей період збільшились обсяги реалізації с/г продукції, що, безумовно, є позитивною тенденцією розвитку галузі.

Розглянемо коефіцієнт ефективності оборотних активів на підприємствах АПК України. Се-

редні показники коефіцієнту ефективності оборотних активів у цілому по галузі агропромислового комплексу України зросли з 10,17 % у 2008 р. до 21,26 % у 2011 р., що висвітлює позитивну тенденцію загального підвищення ефективності використання оборотних активів.

Суб'єкти господарювання можуть мати при високих значеннях коефіцієнту ефективності оборотних активів достатньо низькі показники віддачі оборотних активів, і навпаки, саме тому необхідно надати загальну оцінку ефективності використання оборотних активів за допомогою розрахунку комплексного показника ефективності використання оборотних активів, який зможе відобразити середній умовний ефект у вигляді прибутку, виручки, що припадає на 1 грн. витрат, що були вкладені в оборотні активи [5, с. 114] (табл. 2).

Розрахуємо вплив зміни ефективності використання оборотних активів та їх обсягу на чистий дохід від реалізації продукції та фінансовий результат від звичайної діяльності підприємств агропромислового комплексу (табл. 3).

Зазначимо, що зростання чистого доходу від реалізації продукції на підприємствах АПК України на 64681,3 млн грн. є наслідком зміни середньої вартості оборотних активів (впливу фактору складає + 65721,0 млн грн.), навіть з урахуванням зменшення віддачі оборотних активів на 0,009 пункти (вплив чинника відповідно складає — 1039,7 млн грн.).

Зростання прибутку від звичайної діяльності до оподаткування на підприємствах АПК України обумовлено:

- зміною середньої вартості оборотних активів (вплив чинника складає + 6187,8 млн грн.);
- підвищенням коефіцієнту ефективності оборотних активів на 11,092 пункти (вплив фактору складає + 13336,3 млн грн., тобто 68,3 % від загальної зміни суми прибутку від звичайної діяльності до оподаткування за період 2008—2011 рр.).

Суттєвими чинниками, що впливає на розмір чистих оборотних активів, є динаміка розмірів оборотних активів та динаміка розмірів поточних зобов'язань. У ситуації перевищення темпів росту оборотних активів над темпами росту по-

точних зобов'язань розміри чистих оборотних активів зростають. У середньому на підприємствах сільського, лісового та рибного господарства України, починаючи з 2010 р., спостерігається перевищення темпів росту оборотних активів над темпами росту поточних зобов'язань, що свідчить про покращення фінансового стану галузі (особливо беручи до уваги те, що у 2011 році питома вага дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних активів зменшилась).

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Таким чином, оцінивши ефективність використання оборотних активів на підприємствах АПК України, доречно зробити наступні висновки.

1. У цілому по галузі АПК України рівень оборотності оборотних активів встановлений на доволі невисокому рівні, який, однак, має тенденцію до збільшення (у 2006 р. в цілому по галузі середнє число оборотів оборотних активів складало 1,09 разів на рік, тоді як у 2011 р. — 1,26 разів) навіть з урахуванням особливостей використання оборотних активів на підприємствах сільського, лісового та рибного господарства України, пов'язаних з існуванням значного розриву часу між моментом інвестування активів та отриманням доходів від реалізації продукції, а також проблемою нестачі грошей у період основних робіт.

2. У 2011 р. середня швидкість оборотності кредиторської заборгованості в середньому по галузі вище за середню швидкість оборотності дебіторської заборгованості приблизно на 27 днів, що свідчить про те, що протягом певного періоду борги дебіторів переводяться у грошові кошти через більш значні часові інтервали ніж ті, коли вони необхідні для погашення заборгованості перед кредиторами, внаслідок чого виникають нестачі грошових коштів в обороті та необхідність залучення додаткових джерел фінансування.

3. У середньому по галузі у 2009 р. порівняно з 2008 р. відбулося залучення оборотних активів внаслідок зменшення швидкості обертання оборотних активів на суму 1794,1 млн грн., а за період 2010—2011 рр. оборотні активи вивільнились на загальну суму 1793,6 млн грн. Таким чином, за період 2008—2011 рр. в цілому по галузі АПК України зменшення потреби в оборотних коштах внаслідок поліпшення їх використання в абсолютних показниках не відбулось, але за цей період збільшились обсяги реалізації с/г продукції, що, безумовно, є позитивною тенденцією розвитку галузі.

Перспективи подальших досліджень полягають в аналізі рівня забезпеченості підприємств АПК України оборотними активами і виявленні впливу структури оборотних активів на ефективність їх використання.

Література:

1. Економічний аналіз: навч. посібник / М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбаток та ін.; за ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2003. — 556 с.
2. Ковальчук М.І. Економічний аналіз діяльності підприємств АПК: підр. — К.: КНЕУ, 2004. — 406 с.
3. Кононенко О. Аналіз фінансової отчетности / О. Кононенко, О. Маханько. — 4-е изд., перераб. и доп. — Харьков: Издательский дом "Фактор", 2006. — 200 с.
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" від 07.02.2013 № 73 / Мінфін України // Офіційний вісник України. — Офіц. вид. — К., 2013. — № 19. — С. 97.
5. Подольська В.О. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / В.О. Подольська, О.В. Ярш. — К.: Центр навчальної літератури, 2007. — 488 с.
6. Савицкая Г.В. Аналіз фінансової діяльності підприємства: учебник / Г.В. Савицкая. — 5-е изд., перераб. и доп. — М.: ИНФРА-М, 2009 — 536 с.
7. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Державна служба статистики України; за ред. О.Г. Осауленка; О.Е. Остапчук (відп. за вип.). — К.: ТОВ "Август Трейд", 2012. — 559 с.

References:

1. Boliukh, M. A. Burchevs'kyj, V. Z. and Horbatok, M. I. (2003), Ekonomichnyj analiz [Economic analysis], 2nd ed, KNEU, Kyiv, Ukraine.
 2. Koval'chuk, M. I. (2004), Ekonomichnyj analiz diial'nosti pidprijemstv APK [Economic analysis of agricultural enterprises], KNEU, Kyiv, Ukraine.
 3. Kononenko, O. and Makhan'ko, O. (2006), Analiz fynansovoj otchetnosti [Analysis of financial statements], 4th ed, Yzdatel'skyj dom "Faktor", Kharkiv, Ukraine.
 4. Natsional'ne polozhennia (standart) bukhalters'koho obliku 1 "Zahal'ni vymohy do finansovoi zvitnosti" vid 07.02.2013 № 73 [General requirements to the financial statements], Ofitsijnyj visnyk Ukrainy, vol. 19, pp. 97.
 5. Podol's'ka, V. O. and Yarish, O. V. (2007), Finansovyj analiz [Financial analysis], Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.
 6. Savytskaia, H. V. (2009), Analiz finansovoj dejatel'nosti predprijatija [Analysis of financial activity of the enterprise], 5th ed, INFRA-M, Moscow, Russia.
 7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2012), Statystychnyj schorichnyk Ukrainy za 2011 rik [Statistical Yearbook of Ukraine for 2011], TOV "Avhust Trejd", Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 23.08.2013 р.